

„The Orbáns” a Netflixen és a szinte szadista szerzői tekintet – száguldva szórakoztat Vágvölgyi B. András novelláskötete

[kultúra](#)

szerző

Sükösd Miklós

megjelent

2024.11.28. 17:30

35 éve indult a Magyar Narancs első évfolyama, és a lappal az eredetileg amerikai gonzó újságírói stílus hazai meghonosítása. A Narancs egykori főszerkesztője, Vágvölgyi B. András azóta szépíróvá képezte magát. 2023-as novelláskönyvében, az Edith Liebermann semmi kis életében akrobatikus nyelvhasználattal szikrázik a szöveg, feszes sztorikat kergetnek a filmszerű etűdök. A fikció, a tényirodalom és az újságírás aranyháromszögében megjósolhatatlanul mozog a magányos dzsungelharcos szerző. Írásai néhol megtestesítenek hagyományos irodalmi és sajtóműfajokat – másutt csak köszönőviszonyban vannak velük. Tárca, riport, karcolat, hagyományosabb novellák. Gonzó villanások a világról. A különleges mix összeáll, és Vágvölgyi egyre gazdagabb életművébe illeszkedik.

A gonzótól...

Vágvölgyi B. András az egyik legjelentősebb hazai újságírói életművet hozta létre az elmúlt évtizedekben. Írásművészetére a Tom Wolfe, Truman Capote, Norman Mailer, Joan Didion és mások nyomán kialakuló, az amerikai magazinokban hódító új zsurnalizmus, elsősorban Hunter S. Thompson gonzó stílusa hatott. A gonzó az irodalmi újságírás első szám első személyben mesélő, az újságírót is a történetbe foglaló, szubjektív műfaja. A gonzó újságíró beszámol arról is, hogyan, milyen körülmények között készíti a riportját. Résztevő megfigyelő krónikásként a külső sztori mellett a saját belvilágáról, személyes élményeiről és érzelmeiről is tudósítást ad. Szó sincs szigorúan szerkesztett, objektív hírcikkekről: a gonzó újságírás a nyelvi és társadalmi konvenciókat átlépve a szokatlan, furcsa, bizarr, visszás részletekre figyel. Művészi igényű, vad, sodró stílus: spontán prózája felvillantja az ihlet forrásait. Sokszor maró ironia és társadalomkritika jellemzi. A gonzó szerző vicces túlzásokkal, váratlan

retorikai kitérésekkel, blikkfangokkal, időnként alkohol vagy drog hatása alatt ír, néha erősen káromkodik.

Vágvölgyi a rendszerváltástól máig írt több száz gonzó cikkéből három kordokumentum értékű publicisztikai válogatáskötetet adott ki (*Narancs Blue. Bevezetés a neozsurnalizmusba*, 1998; *Énem indián*, 2006; *Pazar évek sötétben*, 2015).

Stílusművészete és az 1990-es években a hetente megjelenő Magyar Narancs első főszerkesztőjeként kialakított bátor, belemenős publicista szerepmódjára újságíró-nemzedékekre hatott Magyarországon. A Magyar Narancs éppen ma 35 éve, 1989. november 28-án indult, három próbaszám után.

A Civil Összefogás Fórum (CÖF) tüntetése, amelyet a Magyar Narancs szerkesztősége előtt tartottak tiltakozásul a hetilap címlapja miatt 2015. szeptember 13-án.

MTI/Kallos Bea

Az újságírás mellett Vágvölgyi előbb a filmrendezés, az utóbbi években pedig a szépirodalom felé fordult. 1989 címmel közölte a rendszerváltásra emlékező irodalmi memoárját (2009; 2019). 2022-ben pedig *Greed: A mohóság fojtogató súlya* címmel megírta a vad posztkommunista évtizedek történelmi regényét, „az új Kis Magyar (Globalista) Pornográfiát” – legalábbis a regényt Esterházy Péter könyvéhez hasonlító Végel László író olvasata szerint. A szépíró tarka szárnyú lepkeként hagyja hátra a riporter-újságíró bábját.

... a pszeudo-tényirodalomig, para-valóságprózáig

Itt érkezünk Vágvölgyi legújabb kötetéhez. Az *Edith Liebermann semmi kis élete* novelláskönyv fő titka az akadálymentes mozgás a tényirodalom és a fikció között lerombolt határ vidékén, a szabaddá tett térben. A kis szövegek időnként teljesen realisták – néha a szerző korábbi publicisztikai köteteiből ismert történetek elemelt változatát olvassuk. A novellák többségében viszont meglődül a sztori, felszárnyal a fantázia, fikciósá emelkedik a személyes gonzóból induló élmény. Ilyenkor is megmarad azonban a realista (sőt mikrorealista) munkamódszer, a valós utalások

rendszere, az extrém pontos adatoltság, a részletes helyzetleírás, és nemegyszer beazonosíthatók a hazai közéleti szereplők. E kettősség a tényirodalom, a valóságpróza varázsát kölcsönzi a fikatív jeleneteknek és történeteknek is.

Váltakozó fikciófaktorú faktoidokat, ál-tényirodalmat, para-valóságprózákat olvasunk tehát. Amikor a szerző felnyomja a fantázia-potméterét, akkor átcsúszunk a meg nem történt, ám jellemzően nagyon is lehetséges világokba. Ha a potméter lejjebb csúszik, visszazállunk a brutál magyar rögvalóságba, a késő-kádári és az újkapitalista realizmus konkrét sztorijai, néven nevezett vagy kikövetkeztethető értelmiségi és politikai kulcsszereplői, a szerző személyes emlékei közé.

Mágikus para-realizmus

A kötet első része az átkosból (a Kádár-korszakból) a demokratikus rendszerváltásig ível. Az első, teljesen realista írásban (*London '76*) a szerzői énke egy az egyben tinédzserként, Londonban egy padon ülve, 1976-ban azon filózik: disszidáljon-e. Gyerekkori szerelmét követi, aki szociológus papájával együtt elhagyta Magyarországot. De mire a szerző Londonba ér, a lány családjával együtt már továbbállt Ausztráliába. Teljesen realista önéletrajzi visszaemlékezést olvasunk, pontosan felismerhető, reális szereplőkkel, egyes szám első személyben, hiteles nosztalgikus felhangokkal. A vágyott leány „apja – a gyermekkor hőse – másodmagával írt egy ... társadalmi kérdésekkel foglalkozó, tudományos könyvet, amit nappal írtak, éjjel elástak egy vidéki paplak kertjébe”.

Egyértelműen a szociológus Szelényi Ivánról és a Konrád Györggyel közösen írt, a titkosszolgálat elől Csobánkán elrejtett értelmiségkönyvükről van szó.

Az emigrációba kényszerített Szelényi útja (lányával, családjával együtt) Londonon át aztán valóban Ausztráliába vezetett – ahogy ezt a szerelmes tinédzser Vágvolgyi történelmi alulnézetéből is látjuk.

Kovács Teréz és Szelényi Iván szociológusok, a kép jobb szélén Juhász Pál agrárpolitikus 1984-ben. Fortepan / Jankó Attila

A második darab (*Csernobil*) kétoldalas kis etűd, filmszerű gonzó életkép az 1986-os szovjet nukleáris katasztrófa budapesti megéléséről. A bennszülött pesti fiatalok és a vasfüggöny mögé látogató gazdag dán turisták különböző irányból érkeznek, de drámaian egymásra eszmélnek a sugárzó pesti flaszteren. Vágvölgyi itt már elhagyja az egyes szám első személyt, de az élmény, az emlék eredetisége még átlüktet a sorokon. A harmadik mininovella már fikcióval satírozott remek anekdota. A rendszerváltás előtti kérdezőbiztos a kommunista párt vezető szerepéről interjúvolja az istállóban dolgozó lovászt, aki épp – effektív a lópénisszel a vállán – a csődör s a kanca egyesülését segíti. A csattanós sztoriban Mikszáth és Eötvös Károly anekdotáinál is éleesebb a zenei szerkesztés, minden betű kidekázva a klaviatúrán.

A negyedik etűd (*Heimatifilm*) pedig már teljesen fiktív, sőt. Az 1989-ben játszódó novella főszereplője nem más, mint Kreuzer Béla, akit Vágvölgyi *Kolorádó Kid című*, 1956 utóéletével foglalkozó filmjéből ismerhetünk. A régi, 2010-ben készült film fiktív főhőse azonban itt átrándul a mai nyomtatott szövegbe is. A novellában Kreuzer 1989 nyarán amerikai emigrációjából a Nagy Imre-temetésre Magyarországra látogat. A szövegben aztán megint csak konkrét, valós szereplők mozognak körülötte Király Béla vezérezredestől a temetést előkészítő „nagyimrista tudósokig”.

S a mágikus (para-realista) csavar: a fiktív Kreuzer, a jóval későbbi, érett Vágvölgyi 2010-es filmes fantáziájának terméke a novellában 1989-ben magával a fiatal Vágvölgyivel társalog a budapesti Gerlóczy utcai (szintén jól azonosítható, máig közéleti funkciót betöltő) nagypolgári lakásban. Mint számos más írásából tudható, Vágvölgyi valóban a Nagy Imre-temetés sajtófőnökeként dolgozott 1989 nyarán. A fiktív film-fantáziavilágból, az Amerikából hazatérő fegyverszakértő Kreuzer tehát kedves gesztussal lenyúl, visszanyúl a valóban létező, 1989-es Vágvölgyihez. E közép-kelet-európai mágikus para-realizmusban az ifjú Vágvölgyit saját teremtett szereplője szemével látjuk: „tököm tudja, mi a neve a viccs [régiszleng: zöldfülű] kölyöknek, akit rám uszítottak a temetésszervezők... A vicces kölyök kíváncsi ... micsoda? fegyvert javítok? Smith&Wesson? kérdem, honnan tudja ennyire? Hát a könyvek meg a filmek, mondja ... Érdekli az 56, ... de még jobban érdekli Amerika ... én meg adom a bankot a betépett íróról.”

Mondani se kell, a betépett amerikai író épp Hunter S. Thompson (az érett Vágvölgyi gonzó stílbüvész valós példaképe). Vagyis a fiktív fegyverdoktor Kreuzer az igazi Thompson képzelt haverjaként a gonzókirány fegyverét javítja – azét a Thompsonét, akit Vágvölgyi aztán valóban meglátogatott Amerikában később, az 1990-es években.

A Möbius-téridő-szalag mozgása szórakoztatóan begyorsul, kibogozhatatlanul egybecsomósodik múlt, jelen s jövő, realizmus és fikció.

Hunter S. Thompson
HVG Archív/Chris Felver

A második rész tartalmából: lapok az Akasa-krónikából

A misztikus hagyomány Akasa-krónikának nevezi a megtörtént, meg nem történt s megtörténhető világok összességét (a múltban, jelenben vagy jövőben lejátszódott vagy lejátszódható események, gondolatok, szavak, érzelmek, szándékok és létformák teljes tudástárát). Vágvölgyi ennek a totális enciklopédiának a sorskatalógusát dekódolja, fiktív tényirodalmát rója. Kreatív írása korrekten rögzíti a valós és alternatív világok, ezen belül a magyar tudat s társadalom múltját és jövőjét jellemző adatbázist.

A könyve második része a vastagja, a kötet gerince: a gonzó történetekből savas-humoros novellákká jegecesedő 27 élvezetes kis írás a húszéves magyar demokrácia időszakáról, a hosszú félmúltból és majdnemjelenből (*Végjátéktól végjátékig* címmel, 1989-től 2010-ig). Emeljünk ki párat: a *Keletnémet márka* a berlini fal leomlása utáni miniszkeccs. Azt a történelmi pillanatot dokumentálja, amikor az NDK-s és az NSZK-s márka egy az egyben váltását kihasználva féllégális buliban ügködik két magyar helyi hős. Kicsiben dolgoznak, lakásra gyűjtenek. A *Pénzsza* viszont már a nagy üzletről, a hordozható budik bizniszből lett amerikai-magyar milliárdokról, „határtalan pörgésről” szól, az egyik szereplő Fenyő Jánosra hajaz. A *Los Nuroyican Temposban*

Néróka és Benedict (Orbán Viktor és Vágvölgyi) sétál hosszan New Yorkban 1989-ben.

Vágvölgyi, aki 1988-93 között a korai Fidesz aktív értelmiségi tagja volt, és ismerte a fiatal Orbánt, a korábbi írásaiban szereplő valós történetet a későbbi diktátor ifjúkorából itt az abszurd színház stíljében viszi színre: „Néróka: Én. Én. Én. Én. ... Nekem. Nekem. Én Ennekem, Nekembele.”

Kiemelkedik a kötetből címadó sztori: a *Edith Liebermann semmi kis élete* vagány női élettörténetet mesél a Lövölde tértől Dél-Amerikáig. A novella jól mutatja Vágvölgyi munkamódszerét: a fantázia-potméter ráncigálásával először négyzetre emeli a valós

élettörténet-morzskákat. A fickádozó fikciót aztán megborsozza a konkrét adatok, helyi és irodalmi utalások tömegével, pontossággal, személyességgel, hiperrealista nyelvjátékkal. Így másodszor is beszorozza, köbre emeli, mágikus pararealizmussá varázsolja a jegeces sztorikat. Egységes kötetben, nyelven és szemléletben pörögnek a valóban megtörtént, a részben megtörtént és a teljesen fiktív krónika lapjai.

A bővérű Edith Liebermann sorstörténetének rokona Belinda Q, a szintén Pestről induló, Dél-Amerikában kalandozó magyar pornósínésznő, a *Greed* egyik főhőse. Valóság és fikció között lebeg a pesti melegbárban elhalálozó bulvárjobber újságíró és provokátor sztorija (*Paris is burning*).

Megtörtént esetet dolgoz fel viszont az *Irodalmi élet* című etüd. Fejtő Ferenc vasárnap reggel hétkor telefonnal ébreszti Párizsból az itt Dániel néven szereplő ifjú szerzőt Budapesten. Fejtő arról panaszkodik, hogy a híres politikai költő erkölcsileg beszámíthatatlan fiacskája meglopta: „az rendben van, hogy ellopott ezer frankot, az nem érdek”. De „csináltattam egy kétsoros öltönyt is”, amit szintén meglovasított a jellemtelen költőfi, de még ez sem volna gond. „Ami viszont izgat, hogy a birtokomban volt egy Szomorj Dezső-kézirat, mutattam neki, azt is elvitte, szerintem azért, hogy eladja Berlinben. Azt kéne visszaszerezni, ebben segíts!” Remekül átjön a kilencvenéves Fejtő úriember-értelmiségi, sármőr figurája, csak úgy, mint a „kis féreg... kölyökkel” való konfliktusa („az apját nagyra becsülöm, talán a legtöbbször Attila óta... nem akarom az apját felhívni, egyébként is úgy hallom, nincs jól”), és a másnapos, „büdösbarlang” leheletű, a telefonbeszélgetés közben egyre erősödő vizelési ingerrel küzdő szerzői én karaktere.

Szintén (korakapitalista) realista a kétrészes *Számlatömbös ember*, a rendszerváltás utáni kor dokumentációja a hatalomhoz törleszkedő, ügyeskedő elitértelmiségi tanácsadóiról. A legjellemzőbb kulcsfigura „tanácsot adott, kulturálisat, ágazatit, iparágit, globalo-univerzalisztikusot, ami jött, amire fizetőképes kereslet mutatkozott éppen. Oktatásit, művelődéstörténetit, történelemszemléletit és emlékezetpolitikait (...) A számlatömbös emberhez szakmaszerűen közel állt (...) a kuruzslás esztétikája; viszont nemcsak a szépet szerette, de a sokat is. (...) Kedvvel dedikálta éppen legutolsó könyvét miniszterelnök-jelölteknek már a választás másnapján (...) Pártvezéreknek és hatalmi fejlesztőknek, (...) legfőképpen az IT-ipar fényes homlokú padisahjainak folyamatosan árulta ötletzuhatagát. (...) Médialibidó, hebefrén közlésvágy. Ami meg persze ehhez kell: kutatóintézet büdzsével, tévéműsor, lap, médiacsatorna, hírportál (...) »Önhibájából opportunus«, hangott róla joggal (...) »Disznó kollaboráns«, mondotta Eörsi.”

A jövő: nincs

A fantáziaspektrum másik végén *A krimiírás fáradalmairól* dupla fikciós, „krimiíró a novellában” paródia: Le Carré-hangulatú skandináv krimi és kém-történet börleszkváltozata James Bond-típusú moszados titkosügynökkel és dögös macákkal. Avi Arad izraeli hírszerzőtiszt műveleti területe Dánia, ahol politikai és nemi aktausaiban ellenfele a szexis ügynök Szeplős Arab Lány. A teljesen filmszerű, jelenetezések szöveg keretét a testes, hevesen izzadó dán krimiíró, Wilbur Holgerson írói-alkotói folyamatának, majd szánalmas szétfolyó halálának bemutatása keretezi.

Ez már a könyv harmadik, No future része. Itt olvasható *J.O. Lightbulb el nem készült mozgóképes dolgozatainak filmográfiája*: tulajdonképpen Vágvölgyi soha meg nem valósult ifjúkori és jövőbeli filmötleteinek zseniális önparódiája. Felsőfokú stílusgyakorlat (Karinthy *Így irtok* tíjének egy célra, a tükörré összpontosított, expressz változata). De a harsány bruhaha közben jusson eszükbe: Vágvölgyi valóban filmrendező, aki az Orbán-rendszerben nem kap filmtámogatást, és így tényleg a

fiókban maradnak filmötletei. Stíluskomédiája így tragikomikus gellert kaphat, és a filmötletek sorozata a Magyarországon sajnos meg nem valósult életművek sorába illeszkedhet.

HACSAK... Vágvölgyiben benne van a nagy dobás lehetősége. A kötet utolsó szövege, *The Orbáns – Netflix ChatGPT* a magyar maffiaállam csúcsán tenyésző családról szóló tévésorozat vázlatának változatait sorolja. Vágvölgyi egyelőre elvicceskedi a dolgot, de mégiscsak nagyfilmet rendezett profi rendező és forgatókönyvíró. Bár csak láthatnánk a Netflixen vagy az HBO Gón a *House of Cards* (*Kártyavár*), a *Crown* (*A korona*), de leginkább a Pablo Escobarról és a Medellín drokartellről szóló *Narcos* mintájára egy tévédráma-sorozatot az Orbánok, Tiborcz, Simicska, Szájer, Rogán, Mészáros Lőrinc, Szíjj László, Hernádi Zsolt és a többiek ténykedéséről. Csupa hálás szerep, filmre való figura és téma: magyar érdek, európai érdek, világérvék volna a kis-Oroszországot építő diktátor családja és csatolt részei (gázszerelője és többi óriás-oligarchája) történetének **tévéssorozatás bemutatása**.

Vágvölgyi B. András
Fazekas István

A köbgonzó esztétikája

Milyen ez a köbgonzó esztétikai értelemben? A kötet szerkezete a koncepció felől nagyon rendben van. A logikai egységek a történelmi olvasókönyv rendjében sorakoznak egymás után. Az időrend szép hármas egységben ível a Kádár-kori emlékektől a közelmúlton át a fiktív jövőig. Erre mutat a könyv alcíme: *grídnovellák idővonalon* (utalás Vágvölgyi *Greed* című történelmi regényére: ha az a nagyágyú, a novelláskötet szórja a srappelt).

Prózája, a nyelv felől széles harmóniában, egységes regiszterben szól a kötet. Összhangzatukban azonos hangszínbén szólalnak meg az egyes írások mély és magas súpjai. Elképesztően hajlékony és ugrékony Vágvölgyi nyelve, bájos és kegyetlen, és mindig példátlanul eredeti. Egyéni szóhasználata, dinamikus, drámai szóalkotásai, szaknyelvekből, mai szlengből, régi argóból, flaszternyelvből kölcsönző

kaleidoszkopikus szókincese, pikáns, szabados, mégis szuperpontos mondatfűzése pillanatok alatt pörgeti a lapokat. És mégis mélység nyílik minden oldal mögött. Többdimenziós gondolati lóugrásai, szabad ötletei, lehetetlen asszociációi letehetlenné teszik a könyvét.

Sokszor érezzük a nyelvhasználat, az írás önmagáért való élvezetét. Önfeledten lubickol a mondatok sokjelentésű habjában a szóközökből ugrádozva. Nyelvi humora Rejtő Jenőt és Karinthyt, játékossága Kosztolányit és Esterházyt idézi. De stílusa szatirikusabb, maróbb, kevésbé ártatlan, mint elődeié. Nyelvi egységessége éppen a kötet erőssége – az írások műfaji sokfélesége ellenére.

Mozgóképek a papíron

Ahol kissé felszínesnek érezhetjük, az a pszichológiai karakterrajz. A hősök nemegyszer elnagyolt, kétdimenziós mozgóképként jelennek meg. Drámai konfliktusból van elég (például Fejtő és a nagy magyar költő kisszerű, tolvaj fia), de jellemfejlődés és pszichológiai (ön)reflexó nem sok. A szereplők jelenetszerű színrevitele nem kedvez a nagyobb ívű változásnarratíváknak. Időnként mintha konkrétan színházi etűdök szövegekönvét vagy filmbetétek, filmjelenetek forgatókönyvét olvasnánk. (A szövegek filmszerűsége nem véletlen, Vágvölgyi korábban *Neondélibáb* címmel már [kiadott két filmforgatókönyvet](#).)

A sokszor csak párlapos sziporkáktól persze kár lenne a fejlődésregények elmélyült jellemábrázolását várnunk. Örkény István egypercesei megmutatják a rövid, csattanós írások drámai esszenciáját és szikár humorát. Vágvölgyi kispikája azonban műfajilag kevésbé egységes a szikár, sztenderd egypercesekhez képest.

Kuriózumok panoptikuma – a szerzői egó szele?

Egy másik kritikai szempont: a kötetben néhol a szürrealisztikus, extrém helyzetekkel, furi karakterekkel és az ezeket bemutató íráskészséggel való imponálni vágyás, a szerzői egó szele érezhető. Pár szöveg vagánykodni akar, a múmajré vörös határa felé tart, s néha át is lépi azt. Egy hatéves kisfiúról írja: „A nővérem tizenkét éves volt, mikor menstruálni kezdett. Én feleannyi, és némileg retardált. Hülyegyerek voltam, nna. Eleinte megetette velem a használt tamponjait, gyere, tesa, lecsós vatta – mondogatta. Én ettem, később meg is szerettem, mint afféle Stockholm-szindrómás gourmet. Kannibalizmus vajon ebben a helyzetben menzeszvért enni?” Ez sok, és nem a sokk(olni vágyás) vagy a gusztustalanság miatt. Hanem a pszichiátriai kuriózum kukkoló konzumálása, a voyeurista tekintet okán. Egy mentális beteggel akar elborzasztva szórakoztatni.

Vágvölgyi (és a gonzó eleve) vonzódik az extrém, bizarr, sőt morbid helyzetekhez, az excentrikus, extravagáns, különc (weirdo) szereplőkhöz, vagy egyszerűen a hülyéskedéshez. A tréfás tobzódás azonban csak határok között mulattató. A határon túl görögtűz, neon- és majomparádé, kuriózumok vásári panoptikuma (freak show). Nem akarunk odamenni. Nem kell a paráztatást mesterségesen nyomtatni, paráztasson maga a (para)valóság(próza).

A csodabogarak, különcök, furcsa figurák felvonultatása régi történelmi újságírói műfaj – a gonzó, bár nem tudja, de teszi, ehhez is visszanyúl. Szittyta Emil [Furcsaságok kabinetje](#) című 1923-as [kultuszkönyvében](#) (*Das Kuriositäten-Kabinett*) vallási megszállottakra, bordélyokra és perverzerekre, a sikátorok rablóira és a társadalom peremére szorult radikális művészekre, anarchista gondolkodókra emlékezik vissza. A műfaj másik klasszikusa, [Ráth-Végh István](#) művelődéstörténetész évtizedeket töltött a kuriózumok gyűjtésével a csodagyerekektől az UFO-k elődein át a szójátékokig. Könnyed, olvasmányos, mulatságos, mégis hiteles bestsellerei a saját szavaival a „ritka,

érdekes, furcsa, különös, rendkívüli” figuráknak és társadalmi jelenségeknek állítanak emléket.

Ennél is populárisabb műfaj a *Tücsök és bogár*, Peterdi Pál sorozata a régi Ludas Matyiban, amely groteszk, nyelvi hibás sajtóhíreket gúnyolt ki. Emlegetése nem véletlen: a *Tücsök és bogár* a Magyar Narancs hetilap *Szüret* rovatában kelt új életre, éppen Vágvölgyi főszerkesztősége alatt.

Részvétlenség

A kuriózumok kifigurázásához is kapcsolódik: a jóságot, emberszeretetet és együttérzést – vagy legalábbis ezek kissé erőteljesebb megjelenítését – hiányolhatjuk a könyvből. A szöveg részvétlenség és szeretetlenség tűnhet. Savasnak nemcsak hatásában, hanem emberképében is. Időnként egy távoli, túlvilági tudat és tekintet távlata tárul fel. Másutt mintha egy rágógumit húzogató, lenyűgöző dumás, pimasz csávó mesélné a szatirikus horrorsztorikat és a Hány János-legendákat. A visszás, elidegenítő, néha szinte szadista szerzői tekintet persze ön- és társadalomkritikus alapállásként is értelmezhető a posztmodern kavalkádban. Az *Amerikai pszichó* (Bret Easton Ellis híres regénye) nyomán néhol mintha egy Magyar psychót olvasnánk (vagy savazott dokumentumfilmet néznénk), ám a fogyasztói kapitalizmus és a neoliberalizmus határozott ellisi kritikája nélkül.

Buddhista fogalmakkal: Vágvölgyi kreatív prózájával felrobbantotta a tudatos és tudattalan határsorompóját, transzcendálta Közép-Kelet-Európát. Félig felébredett, ám az ébredés másik felén, a részvéten, az összes érző lény segítségével a megvilágosodás felé még alighanem meditálnia kell. Ahogy [David Lynch mondja a művészi alkotói folyamat és a meditáció összefüggéséről](#): „nagy halat” az tud fogni, aki a rendszeres meditációval megnyíló mély tudattalanságból akarja felhozni a zsákmányt. A kreatív tudat felszabadítása csak az első szakasz. Továbbra is a karma egyhangú, okozati működését látjuk. Hol a kiút a mátrixból?

„Légitehén” – macsóizmus

Negyedik kritikai szempontként a könyv macsóizmusát nézhetjük meg közelebbről. „Légitehén” – olvassuk egy repülőn dolgozó légikísérőről. A kávé „hajsütővassal csavart peroxidszöke titkáró” szolgálja fel egy New York-i irodában. „A szembenirodában egy Lola nevű titkáró sertepertél, fején fityula.” „Mindig legyen a fotóstáskában egy doboz jéghideg sör, ha csajt fotóztok, azzal kiugrasztható a bimbója a felvételhez” – instruálja okosan az Iparművészeti egyetem oktatója a jövő fotósait. Ez így megy végig a kötetben. Nem az a gond, hogy a „pinakérdés” központi helyet foglal el. Hanem a férfisoviniszta tekintet: a nők általában két szerepet játszanak: vagy már megdugták őket, vagy még nem. Kivételek szerencsére vannak: épp a címadó *Edith Liebermann semmi kis élete* határozott karakterű női főszereplője például. Vágvölgyi írásainak és filmjeinek egyik ihletője Quentin Tarantino amerikai filmrendező, akiről külön könyvet is írt. Tarantino szexizmusát, erőszak-kultuszát és cinizmusát sokan kritizálják (s Tarantino-könyvében Vágvölgyi említi ugyan, de hamar elhessegeti a vádakát). Tarantinónál a *Kill Bill*, a *Jackie Brown* vagy a *Grindhouse: Halálbiztos* női főszereplői a nemi emancipáció feminista fűriái, akik nemcsak ellensúlyozzák, de véres bosszút állva rombolják a macsó világ férfiközpontúságát. Vágvölgyinél azonban egyelőre megmarad az aránytalanság.

Uma Thurman a Kill Billben
Miramax

Sznobriadó

Annyi szöveg utal nyíltan vagy rejtetten irodalmi elődökre, hogy akár csak ezen a magaskulturális szinten is olvasható a kötet. Pár példa: a fiatal, ösfideszes Vágvölgyi és Orbán Viktor 1989-es New York-i sétája Beckett-parafrázis: a *Godot-ra várva* című dráma két főhőse, Vladimir és Estragon beszélgetését idézi (44. o.). Konkrétan a Godot egyik jelenetére rímel a pórázon vezetett ember motívuma.

Vágvölgyi szereplőinek beszélő neve is hozza a Beckett-dráma kétpólusú világát: Benedict (áldott) kontra Néróka (Orbánnak a bolond, egomán római császárról elnevezett figurája). Benedict jó pár novellában visszatér, Vágvölgyi világában ő az ártatlan, szövegbe vetett szerző figurája, aki jólelkűen, jószándékúan csodálkozik rá a világ gonoszágára. Másutt a misztikus [Báál Sém Tov](#), a 18. századi nagy haszid rabbi bukkan fel (59). Ő a „Jó Név Mestere”, vagyis aki Isten titkos nevének használatával csodákra képes. Az osztrák-izraeli vallásfilozófus Martin Buber sokat foglalkozott vele, irodalmi alakként Isaac Bashevis Singer haszid novelláiban is feltűnik, ez a történet is ismerős Singertől, amit Vágvölgyi idéz (60).

Egy másik oldalon lengyel-cseh névsorolvasás, Czesław Miłosz, Milan Kundera, Tadeusz Borowski nevei sorjáznak (63). Kundera regénycímét (*A lét elviselhetetlen könnyűségét*) Vágvölgyi egy elképzelt nyelvtan igen szórakoztató logikájának megfelelően Az elviselhetetlenül könnyen léteztetett létezésnek fordítja. Remek szójáték: az ilyen apró poénokat nagyra értékelhetjük.

A címadó *Edith Liebermann semmi kis élete* is tele irodalmi utalásokkal. Hol nevesítve (Salman Rushdie), hol utalásként, például ahol Borges-novellaként említi a Cortazar-novellát, amelyben egy magyar és egy argentin nő lelke kicserélődik egy budapesti hídon (74). Az Ellis-recepció történetéhez címében is nevesíti Bret Easton Ellist, és utal leghíresebb regényére, az *Amerikai pszichóra* (93). Felbukkan Herta Müller Nobel-díjas erdélyi születésű német író sztorija (aki szerint egy aranyfog is elég, bár annyi kell, hogy a románok komolyan vegyék az embert Romániában, 118). A *Sötétség délben* novellacím Arthur Koestlerre utal (135). Beszól Jo Nesbø norvég krimiíró (216) és Paul Feyerabend, „a divatos tudományfilozófus” (112). Egy német strandon a főhős mellé heveredik a nagy szociológus Jürgen Habermas, de a főhős megszeppenve a

frottírtörölköző alá dugja Lukács György épp strandolvasmányként hasznosított regényelméletét, s így nem jön létre a beszélgetés – a tóparti szkeccs egy elmaradt lehetőségről szól (182) stb. Ez csak pár példa a bölcsészutalások hosszú sorából. Plusz felsorolni is nehéz volna a filmes hivatkozásokat a *Szárnyas fejvadásztól* Hitchcock *Madarakján* és a japán *Battle Royale*-on át a Sex Pistols *The Great Rock 'n' Roll Swindle*-jéig és a *Volt egyszer egy Vadnyugatig*.

Az utalások sokszor gazdaggá, kulturálisan kellemessé teszik és elemelik a szöveget, ellenpontozzák a mikrorealizmust. Ahol azonban szubkulturális, kevésbé ismert nevekkkel és címekkel találkozunk, ott felesleges a névdobálás, hisz nincs, aki elkapja őket. A kevesebb néha több. További kérdés az elitkulturális hivatkozások mennyisége: mennyi hódolat a túl sok, mikor megy át sznobériába? Vágvölgyi digitális memóriájú, egyes területeken hiperművelt szerző, aki irodalmi és filmélményeiről az elmúlt években folyamatosan [közöl gonzoid kisesszéket](#) az 1749 című világirodalmi magazinban (eddig közel harmincat). Novelláskötetének irodalmi utalásai – és néha motívumai is – párhuzamot mutatnak a cikkekben feldolgozott olvasmányjaival: esszesorozata Tarantino, Joan Didion (az amerikai irodalmi újságírás egyik úttörője), a beatklasszikus Jack Kerouac és a chilei Roberto Bolaño méltatásával indul. Meg is jelennek utalásokban mindnyájan a novellákba fűzve, az esszéekben szintén szereplő Gabriel García Márquezzel, Alan Ginsberggel, Danilo Kišsel, Koestlerrel és másokkal együtt.

Fazekas István

Szubjektív szociográfiák, régiós rokonok, hazai (h)ősök

Amerikai virág hazai rögben: a magyar irodalomban nincs közvetlen elődje és hagyománya

Vágvölgyi B. András amerikai irodalmi újságírók, Tarantino, Ellis és a beatek által ihletett, Borges és Bolaño által homlokon csókoltt posztgonzó prózájának. Az amerikai irodalmi újságírással valamelyest rokon magyar szociográfiai hagyomány más. A magaskulturális értelmiségi folyóirat- és könyvkultúrában született, alapállása

szociológiai-etnográfiai, társadalomkritikus és reformista. A hazai szociográfia ezért csak unokatestvére az amerikai magazinokban sarjadt mid-brow (magas- és populáris irodalom közötti) irodalmi újságírásnak, pláne a gonzónak és a belőle sarjadt szépirodalomnak.

A magyar szociográfiaiak között Kőbányai János a „beatünnepnek”, a rockzenének szerelmet valló személyes, szubjektív szociográfiai, Csalog Zsoltnak a társadalom peremén élő embereket (bűnözőket, prostituáltakat, hajléktalanokat, melegeket) megszólaltató dokuportréi (a *Fel a kezekkel!* kötetben), Csörsz István *Sírig tartsd a pofád* hippigaleri-regénye állnak viszonylag közelebb Vágvölgyi munkáihoz. Leginkább pedig a demokratikus ellenzéki [Zsille Zoltán „alanyi szociológiája”](#), a személyes élményeket a nyílt politikai anyázásig turbózó szamizdat szövegei a Kádár-rendszerben.

Vágvölgyi kisprózája az irodalmi újságírás európai hagyományához is kapcsolódik. A németül alkotó cseh-zsidó újságíró, a prágai tényfeltáró újságíróból globális „szárguldo riporterré” váló Egon Erwin Kisch akarva-akaratlanul nemcsak Vágvölgyi, hanem Hunter S. Thompson eredeti szerepmodellje is. Hármuk szerzői alapállása és életműve szinte másolatként hasonlít és fejlődik három nemzedékben. Távlabbi rokonként felmerülnek a másik cseh (újság)író, Karel Čapek hatalmas életművéből az európai barangolások naplói és realista prágai detektívtörténetei. Čapek kedélyes, békebeli baritonja azonban ódivatúnak tűnik Vágvölgyi kegyetlen groteszket és disztópiát kiszűrő, a mesterséges intelligenciát vizslató 21. századi cyberpunk pillantásához képest. (Igaz, a a robot szót épp Čapek bátyja találta ki, és [Karel Čapek 1920-as sci-fi drámájában](#) szerepel először, innen terjedt el.)

A gonzoid próza közelebbi párhuzama a közép-kelet-európai (tragi)komikus abszurd, Örkény mellett a lengyel Witold Gombrowicz paradoxonokkal, szatirikus szóalkotásokkal, anekdotákkal, stílusparódiával és antinacionalizmussal érlelt drámái, regényei és naplófolyama. Az *Edith Liebermann...* hátlapján Spiró György ajánlása szerint Vágvölgyi egyenesen „az **Eörsi István**on átszűrt brechti és gombrowiczi szemlélettel” dolgozik. (Vágvölgyi korábban [irodalomtörténeti kismonográfiát írt Eörsiről](#), politikai megnemalkulásuk, odamondogatásuk is hasonló.)

Ennél jóval közelebbi Vágvölgyi rokonsága a [mai lengyel non-fiction irodalmi újságírókkal](#), akik a Szovjetunió utódállamaiban tett kalandos útjaikat ecsetelik. A lengyel gonzó író és fordító Ziemowit Szczerek egyenesen Vágvölgyi öccse lehetne, magyarul megjelent könyvei közül a *Jön Mordor és felfal minket, avagy a szlávok titkos története* című ukrainai útinaplójáról Vágvölgyi [ismertetést is írt](#).

A mai magyar médiában, irodalomban Jászberényi Sándor „Hemingway szteroidon” stílusban írt gonzó haditudósításai, harctéri és hátországi élményeket feldolgozó irodalmi szövegei hagyják hátra hasonlóan a hazai prózahagyományt. (Jászberényi korábban szintén a Magyar Narancs munkatársaként dolgozott.)

Ha mégis hazai szellemi elődöket keresünk, a két világháború között bestseller memoártrilógiát közreadó magyar újságíró, [Lévai Jenő az lehet](#): tényfeltáró és non-fiction irodalmi műfajokban egyaránt otthonosan mozgott. Sem Lévai, sem Kisch nem tette meg azonban a döntő lépést a fikció területére. (Lévai újságíróból holokauszt-történelemképezte át magát, Kisch pedig az ellenkező utat járta be: a regényírást adta fel az újságírásért.)

Vágvölgyi kedvence, hazai példaképe, [Zsolt Béla](#) is másképpen keverte publicisztikáit és regényeit. Programregényeket írt, a kötetek közepén szinte vezércikkszerű fejtegetésben [osztotta meg az olvasóval](#) reformer eszméit. (Zsolt zseniális újságíró-szakmai alapszövegét, az [Ars Scribendit](#) egyébként idézi is az egyik novella, de a szerző

megnevezése nélkül (58).) Vágvölgyi egyenesági őse Rejtő Jenő, akinek „kitűnő érzéke volt a szörnyű világban meglátni a jelenségek fonákját, megmutatni az emberellenesben a nevetségest, és e nevetségessé tétellel leleplezni oly sok silányságot” – írja Hegedűs Géza Rejtő „groteszk, nemegyszer abszurd humorát” méltatva. Rejtő és Vágvölgyi stílusát egyaránt bizarr fordulatok, szójátékok, a pesti aszfalthumor, a vagányok szlengje, meglepő nyelvi szerkezetek és dögös indítások jellemzik.

Vágvölgyi mai, világpolgár nyelve azonban páratlanul pereg. Szövege minden rokonánál, ősenél élesebb és sokkal jobban lehet rajta somolyogni.

Drámaian, drogként üti meg az agyad, de olcsóbban hozzájutsz, intellektuális, és nem okoz kémiai függést. Csak újabb Vágvölgyi-szövegeket kívánsz. Turbó-Rejtő, mégis mély és meditatív. Príma, primőr nyári olvasmány, minden évszakra.

A nyitókép Fazekas István 2022-es portréja Vágvölgyi B. Andrásról.

–